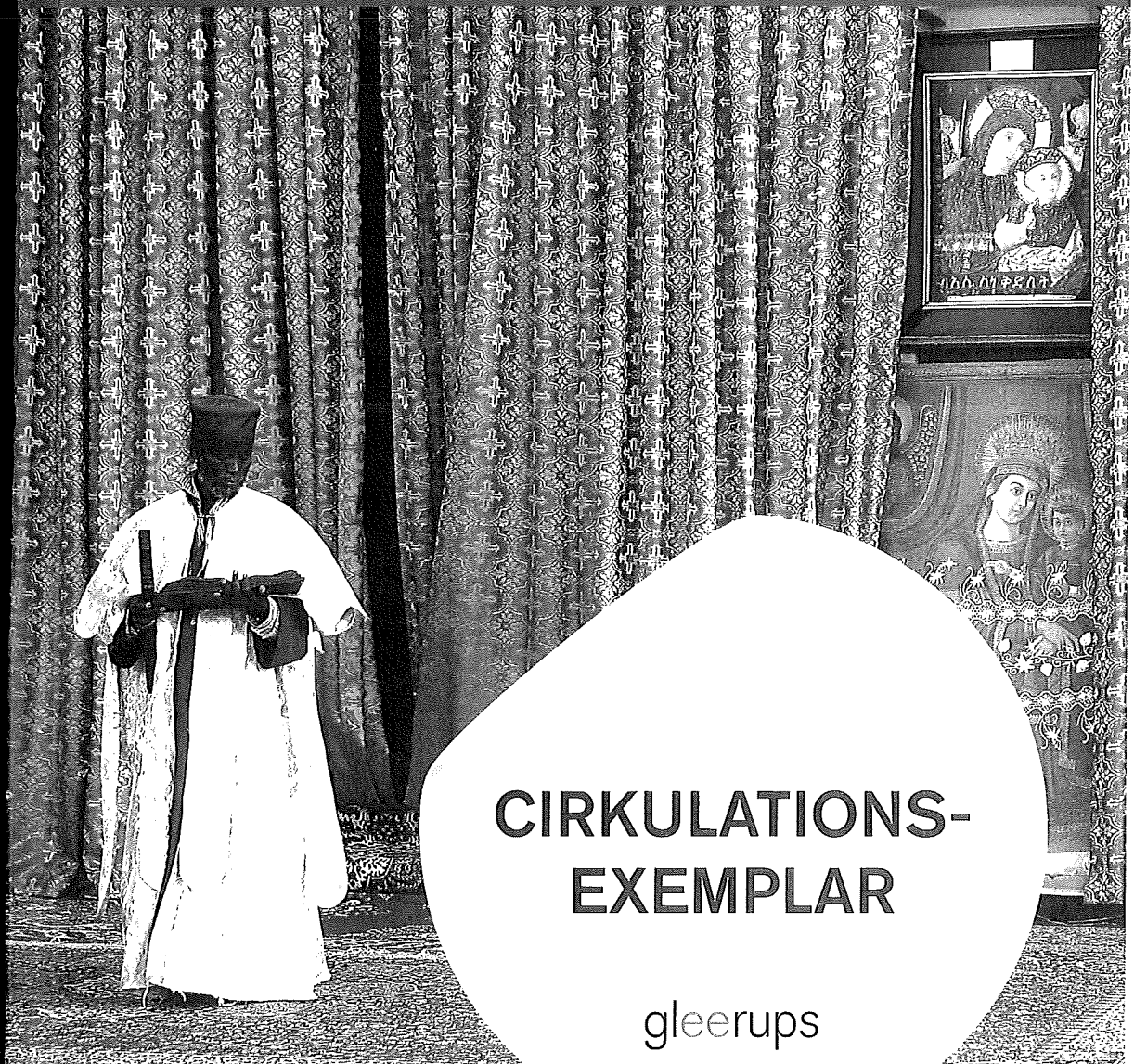

RELIGIONSKUNSKAP 1

En människa,
TUSEN VÄRLDAR

**CIRKULATIONS-
EXEMPLAR**

gleerups

Robert Tuveson

RELIGION OCH VETENSKAP

Syfte

I samhällsdebatten ställs ofta religiös tro mot vetenskap. Vilket är egentligen förhållandet dem emellan? Går det att förena eller inte? I detta avsnitt ska du få lära dig mer om detta aktuella ämne. Det hör samman med ett av kursens övergripande delsyften, nämligen att du som elev ska "[...] ges möjlighet att diskutera hur relationen mellan religion och vetenskap kan tolkas och uppfattas, till exempel beträffande frågor om skapelse och evolution." Detta delsyfte hör samman med kursmålet att du ska få förutsättning att utveckla dina "[k]unskaper om olika uppfattningar om relationen mellan religion och vetenskap samt förmåga att analysera dessa."

Centralt innehåll

- Olika uppfattningar om relationen mellan religion och vetenskap i den aktuella samhällsdebatten

KUNSKAPSKRAV

Betyget E

Eleven kan **översiktligt** redogöra för olika uppfattningar om relationen mellan religion och vetenskap. Dessutom kan eleven göra en **enkel** analys av de olika uppfattningarna.

Betyget C

Eleven kan **utförligt** redogöra för olika uppfattningar om relationen mellan religion och vetenskap. Dessutom kan eleven göra en **välgrundad** analys av de olika uppfattningarna.

Betyget A

Eleven kan **utförligt och nyanserat** redogöra för olika uppfattningar om relationen mellan religion och vetenskap. Dessutom kan eleven göra en **välgrundad och nyanserad** analys av de olika uppfattningarna.

Inledning

Sverige är numera ett sekulariserat land. Det innebär att religionen har fått minskat inflytande i samhällslivet och allt mer kommit att bli en privat angelägenhet. En förklaring till detta kan vara att vetenskapen har fått ett allt större inflytande. I det här avsnittet ska vi studera hur religiös tro förhåller sig till vetenskap. Det är för många människor ett spännande område som väcker starka känslor och intensiva debatter. Vi ska komma ihåg att det samtidigt kan vara känsligt. Vi får därför inte glömma bort att visa respekt och tolerans för varandras åsikter. Målet med avsnittet är ge olika perspektiv på denna intressanta fråga, inte att visa att den ena sidan har rätt och den andra fel.

Olika förhållningssätt till teism

Teism Tron på en eller flera personliga gudar.

Det finns tre huvudsakliga sätt att förhålla sig till teistisk religion. Är du troende är du övertygad om att en eller flera gudar finns som bryr sig om oss människor och att det finns en avsikt med det universum vi lever i. Är du agnostiker är du osäker på om guden eller gudarna finns eller inte. Enligt agnostikern finns det inte några övertygande bevis för eller emot gudens eller gudarnas existens. Är du ateist är du helt säker på att det inte existerar några gudar. Så här skriver den brittiske evolutionsbiologen Richard Dawkins i *Illusionen om Gud*: "Jag attackerar inte

intförligt och

redogöra för olika upp-
relationen mellan
vetenskap. Dessutom
en välgrundad
analys av de
garna.

igionen har
att bli en
vetenskapen
ruderera hur
miskor ett
ebatter. Vi
ärför inte
er. Målet
inte att

en. Är
bryr
m vi
finns
för
ker
olu-
nte

För vissa buddhister är buddhismen en teistisk religion där Buddha tillbes som en gud.

någon viss version av Gud eller gudar. Jag attackerar Gud, alla gudar, allt övernaturligt, var och när det än har funnits eller kommer att finnas". Dawkins har ett naturalistiskt synsätt. Enligt naturalismen existerar enbart det som vi kan observera med naturvetenskapliga metoder.

Historisk bakgrund

Förhållandet mellan tro och vetande har sysselsatt tänkare världen över i århundraden, men kanske har intresset varit allra störst bland kristna i Västvärlden. Det kan bero på att rätt tro (ortodoxi) är så viktigt i kristendomen.

Augustinus, Canterbury och Aquino

Innan 1500-talet var det många filosofer som menade att det inte finns någon som helst motsättning mellan tro och vetande. En sådan var den kristne kyrkofadern och filosofen Augustinus (354–430) som var övertygad om att man måste tro för att kunna få ta del av det vetande som Gud har. Detta uttryckte han i sentensen "jag tror för att kunna förstå". För de italienska filosoferna och teologerna Anselm av Canterbury

(1033–1109) och Thomas av Aquino (1225–1274) var tron logisk och Guds existens möjlig att bevisa.

Galilei och Bacon

Man brukar säga att det skedde en vetenskaplig revolution i Europa på 1500- och 1600-talet. Vid denna tid var det kyrkan som drev universitetsutbildningar och många av vetenskapsmännen var troende kristna som ville utforska den värld Gud skapat. En del av de upptäckter som gjordes stred mot kyrkans lära, vilket medförde att det uppstod konflikter. En av stridsfrågorna var om jorden roterar runt solen eller om det är jorden som är universums orörliga medelpunkt. Konflikten gällde alltså den heliocentriska mot den geocentriska världsbilden. År 1616 bannlyste den katolska kyrkan den heliocentriska uppfattningen som de menade var falsk vetenskap. Detta innebar att den som höll den heliocentriska uppfattningen för sann riskerade att bli utesluten ur den katolska kyrkans gemenskap. Italienaren Galileo Galilei (1564–1642) var en av de vetenskapsmän som försvarade den heliocentriska teorin,

Heliocentrisk En världsbild där jorden roterar runt solen.

Geocentrisk En världsbild där jorden är universums orörliga medelpunkt.

Satellitssystemet Galileo tas fram av EU, bland annat för att minska beroendet av det amerikanska gps-systemet.

trots att han var troende kristen. År 1633 blev han dömd av katolska kyrkans domstol, den så kallade inkquisitionen. Han blev tvungen att ta avstånd från den heliocentriska världsbilden och fick sitta resten av sitt liv i husarrest i sin villa i närheten av Florens. Han tilläts dock att ta emot besökande vetenskapsmän och han fick fortsätta med sitt vetenskapliga arbete, vilket ledde till ytterligare naturvetenskapliga avhandlingar.

logisk och

uropa på

universi-

kristna

ter som

konflik-

om det

gällde

år 1616

en som

ell den

ur den

(1642)

teorin,

ende

han

kans

lade

blev

från

lds-

en

tin

ns.

ot

m

ed

e

a

En annan vetenskapsman som var verksam under denna tid var engelsmannen Francis Bacon (1561–1626). Målet för honom var att få kunskap om naturlagarna. Han menade att det var mycket viktigt att nya vetenskapliga rön blev offentliggjorda och fick spridning.

Darwin, Marx och Freud

Avståndet mellan religion och vetenskap växte i samband med upplysningstiden på 1700-talet. Under denna period började vetenskapsmän i allt större utsträckning söka bevis för sina teorier genom observationer och experiment. År 1859 publicerades den brittiska naturforskaren Charles Darwins (1809–1882) *Om arternas uppkomst*. Här beskriver han mekanismerna bakom evolutionen, den så kallade evolutionsteorin. Enligt denna teori råder det konkurrens i naturen eftersom maten inte räcker till alla de individer som föds. Det är de med bäst förutsättningar som överlever, och deras gener går vidare till nästa generation. Genom slumpmässiga mutationer får vissa individer fördelar. På så sätt utvecklas arterna långsamt över generationerna. Denna långsamma utveckling har enligt Darwin kunnat ske då jorden är betydligt äldre än vad kyrkans företrädare påstått. Darwins evolutionsteori utmanade kyrkans lära eftersom det enligt den inte finns något medvetet syfte eller någon plan bakom arternas utveckling och uppkomst. Allt är istället ett resultat av naturligt urval.

Andra inflytelserika personer vars teorier utmanade kyrkan är Karl Marx och Sigmund Freud. Den tyske samhällsforskaren Karl Marx (1818–1883) förklarade religion som ett medel för makthavare att förtrycka människor. Enligt denna sociala förklaring tröstar religion de människor som har det svårt. Den fungerar som en drog, ett folkets opium. Enligt den österrikiska läkaren Sigmund Freuds (1856–1939) psykoanalytiska teori tror vi människor på Gud för att det hjälper oss att hantera livets svårigheter och vår egen livsångest. Religion har alltså psykologiska orsaker.

Evolution Utveckling av organismers ärtliga egenskaper över tid.

Relationen mellan religion och modern vetenskap

Bakgrund

Oförenlighetsteori

I dagens svenska debatt är en vanlig uppfattning att religiösa livsåskådningar inte går att förena med modern vetenskap. Enligt denna oförenlighetsteori/konfliktteori finns det en grundläggande konflikt mellan religion och vetenskap. Ett sådant synsätt förutsätter att de har samma mål och samma metoder. Det innebär att antingen religion eller vetenskap har rätt. De konkurrerar med varandra. En av dem kommer att gå segrande ur striden. Enligt scientismen går det att bygga en världsbild helt och hållet på vetenskap. Vetenskapen kommer därför att segra. Så här säger till exempel den brittiske kemisten Peter Atkins (1940-):

Science and religion cannot be reconciled, and humanity should begin to appreciate the power of its child, and to beat off all attempts at compromise. Religion has failed, and its failures should stand exposed. Science, with its currently successful pursuit of universal competence through the identification of the minimal, the supreme delight of the intellect, should be acknowledged king.

Atkins menar alltså att religion och vetenskap är oförenliga och att vi ska hylla vetenskapen som vinnaren i striden.

Separationsteori

I kontrast till detta synsätt finns det de i debatten som menar att religion och naturvetenskap går att förena. Enligt separationsteorin/komplementteorin är religion och vetenskap förenliga eftersom de sysslar med helt skilda verksamheter med olika mål och metoder. De kompletterar med andra ord varandra. Biologen Stephen Jay Gould (1941-2002) förklarar i *Rocks of Ages* att målet i religioner bland annat är att ge svar på vad som är livets mening, varför vi människor finns och vad som är gott och ont, medan målet i vetenskapen är att förklara varför universum

Scientismen menar att vi kan bygga en världsbild enbart på vetenskap. Den röda pricken visar amygdalan. Den är viktig för att vi ska kunna processa känslor.

fungerar som det gör och vad det är gjort av. När det gäller olikartade metoder finns det företrädare för separationsteorin som lyfter att religionens metod för att få kunskap är gudsuppenbarelser, medan det inom naturvetenskapen är att testa falsifierbara hypoteser (se nedan).

Kongruensteori

Även enligt den så kallade kongruensteorin går religion och vetenskap att förena. Enligt denna finns det en överensstämmelse mellan religionens lärosatser och flertalet av de naturvetenskapliga teorierna. Därför kan religion och vetenskap existera jämsides, även om de ibland hamnar i konflikt. För kongruensteoretikern kan till exempel naturvetenskapens Big Bang-teori visa att universum har en tydlig början, något som går att förena med tron på Guds skapelse av universum. Kongruensteoretikern håller evolutionsteorin för sann; det är Gud som ligger bakom evolutionsprocessen och har en plan för den. När konflikter mellan religion och vetenskap uppstår kan kongruensteoretikern hänvisa till att delar av *Bibeln* ska förstås symboliskt snarare än bokstavligt, till exempel skapelseberättelsen.

I samband med ringmärkning mäts bland annat fåglarnas vinglängd och vikt.

Vetenskaplig metod

Vad kan då sägas om vetenskaplig metod? All modern vetenskap bygger på den så kallade empirismens kunskapssyn. Enligt denna får vi kunskap om verkligheten genom att observera den med våra sinnen. Dessa observationer blir ett underlag för en allmängiltig och objektiv beskrivning av verkligheten.

En flyttfågelforskare kan till exempel i samband med ringmärkning på hösten konstatera att många av flyttfåglarna har en väldigt hög fetthalt i förhållande till sin kroppsvikt.

Denna observation får forskaren att reflektera över möjliga orsaker. Just detta att man funderar över orsakerna till de fenomen som man observerar är en första grund i ett vetenskapligt förhållningssätt. Nästa steg är att man formulerar en hypotes, en möjlig förklaring till det obser-

verade fenomenet. Flyttfågelforskaren kanske uppställer hypotesen att den höga fetthalten beror på att fåglar lagrat fett inför den långa flytten mot Afrika.

För att testa om hypotesen stämmer genomför man experiment. I flyttfågelforskarens fall kan det handla om att hen väger samma fågel före och efter flytten. Experimenten ger resultat. Det visar sig att fetthalten är betydligt lägre efter flytten än före. Detta bekräftar (verifierar) hypotesen att fett behövdes för att klara den långa flytten. Det finns alltså bevis. Denna vetenskapliga metod kallas den hypotetisk-deduktiva metoden. Ibland får forskaren resultat som enbart delvis bekräftar hypotesen. Då kan hen föreslå en reviderad hypotes och genomföra nya experiment. Det kan också finnas fler möjliga förklaringar till samma observation.

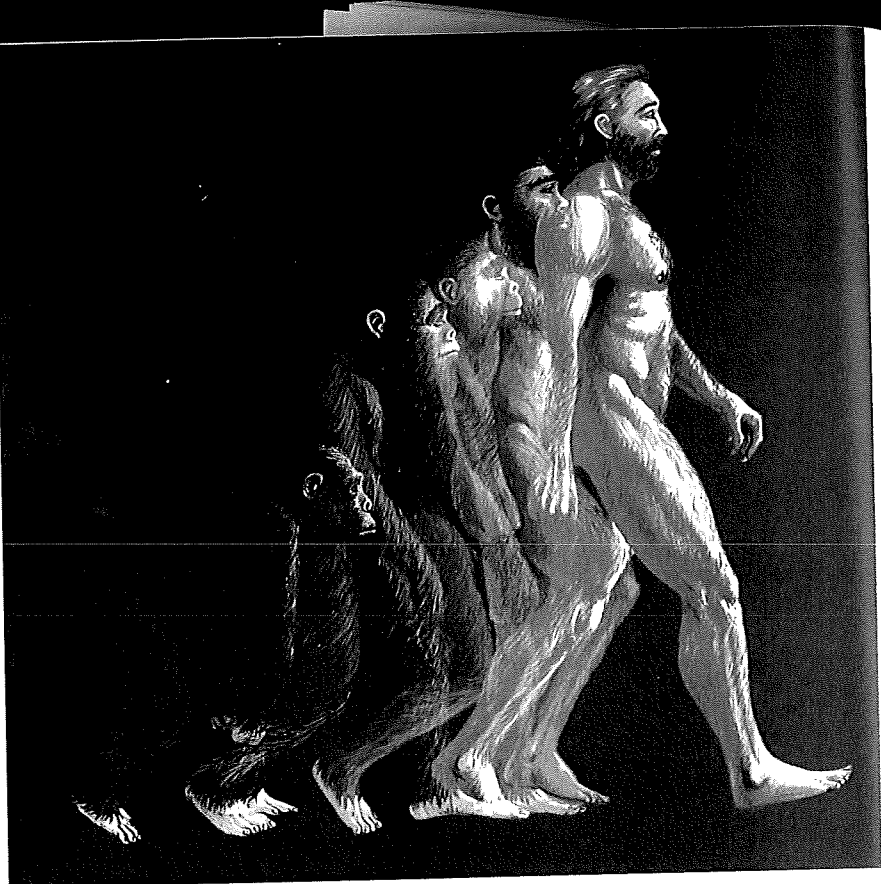
Utifrån den så kallade falsifikationsprincipen ska en vetenskaplig teori eller hypotes kunna gå att motbevisa. Det är fullt möjligt att tänka sig att flyttfågelforskaren skulle kunna finna bevis mot sin egen hypotes, till exempel i form av fåglar som hade samma vikt såväl före som efter den långa flytten. Vetenskapliga teorier bör också vara fria från motsägelser och oförenliga påståenden.

Nästa steg i den vetenskapliga metoden är att man i en rapport offentliggör metodiken och resultaten av sina experiment, så att den som så önskar ska kunna kontrollera underlaget. Utifrån metodbeskrivningen ska man kunna upprepa experimenten. Ett annat mål med offentliggörandet av resultaten är i många fall att nå intersubjektiv kunskap, det vill säga kunskap som det finns en konsensus, samstämmighet kring.

Konsensus När medlemmarna i en grupp är överens om någonting.

Evolution och intelligent design

Charles Darwins evolutionsteori bygger på den vetenskapliga metoden. Han hade genom observationer, hypoteser och experiment kommit fram till sin teori. Den är fullt möjlig att falsifiera och den innehåller inga motsägelser eller oförenliga påståenden. Darwin publicerade sin teori i verket *Om arternas uppkomst*. Boken väckte en intensiv debatt.

Evolutionsteorin bygger på vetenskaplig metod.

Evolutionister

Denna debatt pågår fortfarande. På den ena sidan står de som förespråkar evolutionsteorin, så kallade evolutionister. Darwin själv stod för en evolutionär skapelse teori. Enligt denna är det Gud som har skapat universum och liv och står bakom och leder evolutionsprocessen. Detta är ett kongruensteoretiskt synsätt. Richard Dawkins är en välkänd nutida naturalistisk evolutionist. Han menar att liv har uppstått av en slump och att de biologiska arterna successivt har utvecklats genom mutationer och naturligt urval. Så här skriver han i sin välkända bok *Illusionen om Gud*:

[...] en kreativ intelligens, tillräckligt komplex för att konstruera vad som helst, uppkommer enbart som slutprodukten av en utdragen process av successiv evolution.

Detta innebär att Dawkins ansluter sig till konfliktteorin.

Kreationister

På den andra sidan i debatten står bokstavstroende kristna som förespråkar en kreationistisk teori. Enligt dem skall skapelseberättelserna i *Bibeln* tolkas bokstavligt. De tar starkt avstånd från Darwins evolutionsteori som enligt dem strider mot den kristna uppfattningen att Gud har skapat världen och de biologiska arterna på sex dagar och att de olika arterna redan vid skapelsen hade sin nuvarande form. Det innebär att de ansluter sig till konfliktteorin. Enligt dem har *Bibeln* rätt, naturvetenskapen fel. Att hävda att människan är ett däggdjur bland andra går enligt dem stick i stäv med den kristna synen på människan som skapelsens krona som skapats till Guds avbild. De menar att Jorden bara är några tusen år gammal med hänvisning till vad som står i *Bibeln*.

Intelligent design

Sedan 1980-talet har vissa kristna lyft fram teorin om intelligent design (ID) som ett alternativ till evolutionsteorin. De menar att ID-teorin är en vetenskaplig teori. Den går ut på att det i naturen finns en del fenomen som är så komplicerade att det är svårt att tänka sig att de har uppstått genom evolution. Det verkar enligt teorins förespråkare tveksamt att det skulle finnas mellanled. De fungerar inte om man tar bort något ifrån dem. Ögat är ett exempel som brukar lyftas fram. Enligt teorins förespråkare är det uppenbarligen en mycket intelligent designer som ligger bakom dessa fenomen. Kritiker hävdar att teorin är ovetenskaplig eftersom den inte går att testa med vetenskaplig metod och inte heller går att falsifiera. Dessutom pekar de på att det visst finns möjliga mellanformer också för de fenomen som ID-teorin hänvisar till. Detta innebär inte att ID-teorin nödvändigtvis är fel. Men om den inte baseras på vetenskaplig metod blir det en fråga om tro, inte vetenskap.

WWFSMD?

www.venganza.org

Symbolen för *Church of the Flying Spaghetti Monster*, en rörelse som bildades i protest mot att skolor i Kansas skulle lära ut ID-teorin som ett vetenskapligt alternativ till evolutionsteorin.

Kan man bevisa Guds existens?

Bakgrund

Man kan fråga sig om det ska behövas vetenskapliga bevis för att det ska vara rationellt att tro. Den starka rationalismen hävdar detta. Enligt detta synsätt måste bevisen vara empiriskt eller logiskt grundade och av den karaktären att de övertygar alla förnuftiga människor, oavsett om de är troende eller inte. Först då blir de sanna och trovärdiga. En motsatt ståndpunkt står fideismen för. För dem behövs det inte argument och bevis för tron utan det viktiga är tilliten till Gud och att Gud uppenbarat sig för människan. Inte minst inom kristendomen har det under olika epoker konstruerats olika så kallade gudsbevis, där man med enbart det mänskliga förnuftet ansett sig kunna bevisa också Guds existens. Andra har hänvisat till religiösa upplevelser och intuitiv kunskap som bevis. Låt oss börja med att studera några av de mest välkända gudsbevisen.

Kalams kosmologiska argument

Det så kallade Kalams argument fördes bland annat fram av de arabiska filosoferna Al-Kindi (800–873) och Al-Ghazali (1058–1111). Man kan beskriva det så här:

- Allt som har en början på sin existens har en orsak till sin existens.
- Universum har en början på sin existens.
- Alltså finns det en orsak till att universum existerar.
- Om nu universum har en orsak till sin existens, då är den orsaken Gud.
- Gud existerar.

Ett argument mot detta är bland annat nya forskningsresultat från elementarpartikelfysiken som visar att elektroner kan börja existera utan att det finns någon given orsak.

ns?

s för att det
etta. Enligt
lade och av
svett om de
En motsatt
ment och
ppenbarat
der olika
nbart det
s. Andra
m bevis.
visen.

abiska
n kan
stens.
aken.
ele-
tan

Anselm av Canterburys ontologiska gudsbevis

År 1077 författade Anselm av Canterbury (ca 1033–1109) sitt ontologiska gudsbevis. Enligt detta finns det en idé bland oss människor om Gud som den mest fullkomliga varelsen. Om idéer inte stämmer överens med verkligheten överges de. Ett nutida exempel på detta är att många barn tror på tomten, men när de blir äldre förstår de att han inte finns i verkligheten. Då överger de tron. Men idén om Gud som det absolut mest perfekta väsendet har existerat väldigt länge och i olika kulturer. Detta måste betyda att Gudsiden är verklig. Därmed existerar den fullkomliga varelse som vi kallar Gud.

Thomas av Aquinos gudsbevis

Thomas av Aquino (ca 1225–1274) redovisade sina fem gudsbevis (också kallade "vägar") i *Summa theologica* på 1200-talet. Det första av dem går ut på att bakom allt som rör sig står någon eller något som satt igång rörelsen. Bakom den första rörelsen står Gud som är en orörlig första rörare. Det andra beviset är att bakom allt som sker finns en orsak. Den första orsaken är Gud. Det är Gud som har orsakat universums existens. Det tredje beviset, det så kallade kosmologiska gudsbeviset, går ut på att Gud är det nödvändiga, icke-fysiska väsen som ligger bakom alla fysiska föremål i universum. Det fjärde beviset, det så kallade gradbeviset, handlar om att olika ting har olika grad av perfektion. Enligt Aquino måste det finnas något som är maximalt gott, sant och perfekt – Gud. Det femte beviset, det så kallade teleologiska gudsbeviset, går ut på att det verkar som om det finns en avsikt bakom allt som existerar. Den medvetne formgivaren är enligt Aquino Gud.

William Paleys teleologiska gudsbevis

William Paley (1743–1805) formulerade 1802 sitt teleologiska gudsbevis i verket *Natural Theology, or Evidences of the Existence and Attributes of the Deity*. Han uppmanar oss att tänka oss in i situationen att vi är ute och promenerar och hittar en klocka. När vi hittar den där klockan, tänker vi oss då att den har kommit till av en slump och hamnat där eller att det finns en skicklig urmakare som har skapat den? Med hjälp av en så kallad analogi, en jämförelse, menar Paley att naturen tycks vara lika skickligt konstruerad som en klocka. Slutsatsen blir att det måste stå en intelligent skapare bakom universum. Denna skapare har haft en medveten avsikt med sin skapelse.

Kants moraliska gudsbevis

Immanuel Kant (1724–1804) står för något som kallas det moraliska gudsbeviset. Bevisets utgångspunkt är att det finns en objektiv moralisk lag. Vi människor brukar tänka oss att det finns en morallag som förbjuder oss att döda, stjäla och ljuga. Dessutom är det så att samma grundläggande moralregler förefaller att gälla över hela världen. Om nu så många människor under århundraden och i olika kulturer har en samsyn på vad som är rätt och vad som är fel måste detta bero på att vi människor har fått denna kunskap någonstans ifrån. Enligt Kant är det uppenbart att det är Gud som står bakom.

Nyare gudsbevis

I dagens debatt finns det troende som hänvisar till nya vetenskapliga rön som bevis för att det finns en välvillig Gud som står bakom universum och biologiskt liv. Så här säger till exempel den brittiska botanisten och ekologen Ghilleen Prance: "All my studies in science [...] have confirmed my faith."

Big Bang-teorin är ett exempel på en teori som vissa troende hänvisar till när de argumenterar för Guds existens. Den visar att universum har en tydlig början. De troende menar att detta stämmer med deras tro på att Gud har orsakat universum. Från fysiken hämtar troende teorin om att universum är fininställt, det så kallade "finjusteringsargumentet" eller den "antropiska principen". Enligt detta argument så hade det räckt med endast små ändringar av universums kemiska och fysiska komponenter för att göra det omöjligt med biologiskt liv, så exakt avpassat är det. Det finns hela femton konstanter, till exempel tyngdkonstanten och ljusets hastighet, som är så exakta att små avvikelser hade omöjliggjort liv. De troende menar att det är mer sannolikt att det är en intelligent designer som står bakom universum och som har möjliggjort liv än att det är slumpen och naturlagar som är orsaken. Designern är Gud som har en avsikt med sin skapelse. Så här säger den amerikanske astronomen Allan Sandage som blev troende kristen i 50-årsåldern:

The world is too complicated in all its parts and interconnections to be due to chance alone. I am convinced that the existence of life with all its order in each of its organisms is simply too well put together.

Mot detta invänder vissa ateister genom att hänvisa till den så kallade multiversum-hypotesen. Enligt denna finns det ett stort antal parallella universum. Att det finns förutsättningar för liv i ett av alla de parallella universum som existerar kan förklaras av slumpen.

Molekylärbiologin visar att celler och DNA är oerhört komplexa. Troende menar att det är osannolikt att detta har uppstått av en slump. Det är troligare att det har skapats av en intelligens. En annan central fråga

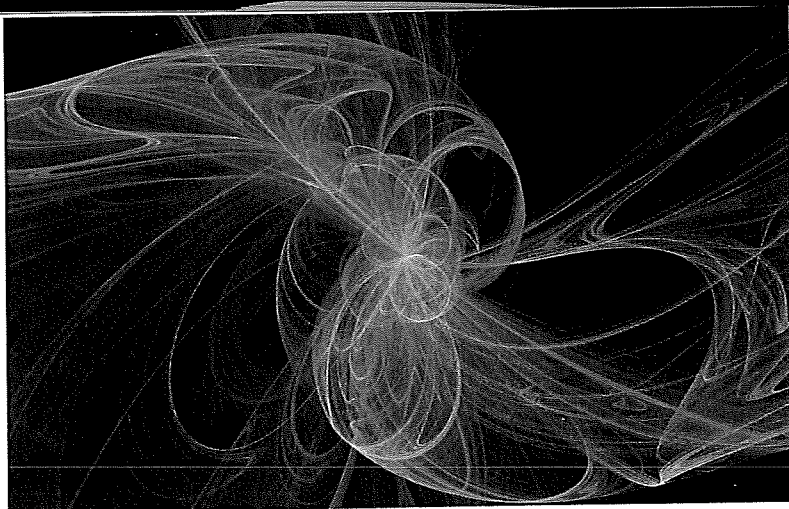

Illustration av ett Higgsfält. Utan det skulle vårt universum inte kunna fungera som det gör. Fysiken behandlar de yttersta frågorna.

för de troende är hur liv kom till. De poängterar att evolutionsteorin förklarar hur liv utvecklas men inte hur det en gång uppstod. För de troende är det självklart att det är Gud som har skapat liv.

Kvantmekanik Teori för de naturlagar som styr mikroskopiska system, t.ex. atomer och molekyler.

Vissa troende hänvisar också till kvantmekaniken, enligt vilken det inte går att förklara varför enskilda kvantpartiklar beter sig som de gör. Vissa kristna menar att Gud finns på kvantnivån.

Som du kunde läsa i avsnittets inledning lyfter de som försvarar sin tro inte bara fram gudsbevis utan också religiösa upplevelser och intuitiv kunskap. Många försvarar sin tro med att Gud har uppenbarat sig för dem. För den som har haft en sådan upplevelse är det naturligtvis ett väldigt övertygande bevis för att Gud existerar. En som företräder synen att religiösa erfarenheter har stor betydelse som en grund för människors tro är den amerikanska filosofen Alvin Plantinga (1932-). Han hänvisar till att vi människor är övertygade om en rad saker som vi inte egentligen kan bevisa men som vi ändå gör klokt i att hålla fast vid. Detta är vad han kallar grundläggande antaganden. Ett exempel är att vi är säkra på att solen kommer att gå upp imorgon, även om vi inte kan bevisa det. Ett annat exempel är att vi i kärleksrelationer är förvissade om att vår partner älskar oss trots att vi egentligen inte kan bevisa det. Ändå fortsätter vi att älska partnern. Enligt Plantinga är det på precis samma sätt med den troende människans kärlek till Gud. Eftersom kärleksupplevelsen är så stark är det rimligt att förutsätta att Gud existerar.

Religionskritik

Det finns en rad invändningar mot teistisk tro. Som du redan har läst finns det de som tycker att religion är omöjlig att förena med vetenskap. Vissa hänvisar till att religioner brister i logik, alltså att de innehåller motsägelser och oförenliga påståenden. Låt oss studera två exempel på detta.

Teodicéproblemet

En klassisk invändning mot teistisk tro är det så kallade teodicéproblemet. Det går ut på att det är ologiskt att hävda att det finns en Gud som är allsmäktig och god samtidigt som ondska existerar. Den australiensisk-brittiske filosofen J.L. Mackie (1917–1981) formulerar problemet så här: en god och allsmäktig Gud kan omöjligtvis tillåta meningslös ondska, och eftersom sådan finns innebär det att Gud, om han existerar, inte är god och allsmäktig.

Viktigt när man diskuterar teodicéproblemet är att komma ihåg att det finns olika typer av ondska. Förenklat kan man dela in ondska på följande sätt:

- a) Moraliskt ont, det vill säga saker vi människor gör som att döda, stjäla och ljuga
- b) Naturligt ont som fysiskt lidande (till exempel sjukdomar) och naturkatastrofer
- c) Ändlighet – att allt har ett slut, till exempel att vi dör

Många teister svarar med att Gud tillåter ondska för att uppnå ett större gott. Gud har gett oss en fri vilja. Tanken är att vi frivilligt ska kunna välja Gud och det goda. Med denna frihet följer möjligheten att göra det onda. Det är alltså vi människor som står bakom det moraliskt onda. Kritiker invänder bland annat att Gud som det allsmäktiga väsen han är väl borde ha kunnat skapa oss sådana att vi alltid med fri vilja väljer det goda. När det gäller att vi människor dör förklarar kristendomen det

De första människorna äter av kunskapens frukt och bryter mot Guds vilja. Målning från 1200-talets Frankrike.

med syndafallsberättelsen (se s. 116). Döden är ett straff för att de första människorna bröt mot Guds vilja. När Guds rike upprättas kommer vi människor att leva för evigt. När det gäller fysiskt lidande och naturkatastrofer kan man ju hävda att sådana talar emot teleologiska gudsbevis. Vissa teister menar att sådan ondska kan höra samman med en för oss okänd plan som Gud har eller att det handlar om Guds straff för saker som människor har gjort. Andra påstår att ondska behövs som kontrast till det goda. För att vi frivilligt ska kunna välja det goda måste vi veta vad det godas motsats är. En annan typ av förklaring till ondska formulerade den franske författaren och upplysningsfilosofen François de Voltaire (1694–1778) efter jordbävningen i Lissabon 1755. Han menade att Gud skapat världen men sedan dragit sig

tillbaka och inte längre ingriper i världens skeende. Voltaire var alltså deist (se s. 20).

Jobs bok i *Gamla Testamentet* tar upp onskans problem. I den kan vi läsa om Job som gör allt Gud vill att han ska göra men ändå drabbas av en mängd olyckor. Exempelvis blir hans oxar, kameler och åsnor bortrövade, hans får ihjälbrända efter ett blixtnedslag och hans söner och döttrar dödade i samband med en stormby. Job reagerar så här:

Må den dag då jag föddes förintas, den natt då man sade: "Ett gossebarn!" Den dagen må bli till mörker, må Gud i höjden inte fråga efter den och inget ljus skina över den.

(Job 3:3-4)

en (se s. 116).
att de första
Guds vilja.
kommer vi
igt. När det
naturkata-
att sådana
gudsbevis.
an ondska
en för oss
eller att det
saker som
påstår att
st till det
ka kunna
vad det
en typ av
mulerade
upplys-
Voltaire
ingen i
att Gud
agit sig
alltså
kan vi
bas av
bort-
och

I slutet av Jobs bok får han veta att Gud prövat honom på grund av ett vad med någon som kallas Anklagaren. Job ångrar att han hävt ur sig anklagelser mot Gud. Den fascinerande berättelsen har ett lyckligt slut:

Herren välsignade slutet av Jobs levnad mer än dess början: han fick 14 000 får, 6 000 kameler, 1 000 par oxar och 1 000 åsneston. Och han fick sju söner och tre döttrar. [---] Job levde sedan 140 år till och fick se barn och barnbarn i fyra led. Så dog Job, gammal och mätt av år.
(Job 42:12-17)

För religionskritikerna är det just det naturligt onda som är svårast att förena med tron på en Gud som är allsmäktig och god. Richard Dawkins ger i sin bok *Livets flod* följande förklaring till det naturligt onda:

I ett universum med blinda naturkrafter och en blind genetisk replikation far vissa människor illa medan andra har tur. Man hittar inte någon rim eller reson i detta skeende och inte någon rättvisa. Det universum vi ser har precis de egenskaper som vi kan vänta oss om det inte finns någon grundläggande byggnadsplan, inte något syfte, inte något gott eller ont, bara en blind och obarmhärtig likgiltighet.

Vem skapade skaparen?

Som vi har konstaterat finns det troende som menar att det bakom alla komplexa fenomen måste finnas en intelligent designer. Denna designer är enligt dem Gud. Ateisten invänder då och ställer sig frågan vem som skapade Gud, och menar troligen att det är naturligt urval som står bakom det som kan uppfattas som en medveten design.